

Ivan Gams:

GORIČKO-PREKMURSKE ALPE

e hoče kdo v kratkem času spoznati Goričko, mu svetujem, da se zapelje z vlakom v osrčje pokrajine, v Mačkovec. Od te vasi, ki si je našla prostor v dolini Mačkovskega (niže doli ga imenujejo po Puconcih) potoka, bo v četrtr ure na slemenu med Mačkovskim in Bodonskim potokom. Po njegovem ravnem hrbtu je speljana skozi gozd prijetna cesta. V Vidoncih pa se odpre razgled na vse strani. Če stopite do razglednega mesta pri kapeli (402 m), boste zagledali tipično podobo Goričkega: dolga, nedogledno dolga gozdnata slemena, ki se kot prsti odpirajo proti jugu, proti murski ravnini, med njimi pa prav tako dolge doline, kjer so ljudje nekoliko bolj na široko izkrčili svet in postavili med sadno drevje svoje domove. Ko jih gledate, te mājhne prekmurske domove, se nehote spomnite pesnika: »Hiše so hišice, okna so okenca...«

Od Vidonec naprej se cesta spet skriva v gozd. Še malce navkreber in že ste na enem najvišjih goričkih vrhov, na Križarki (414 m), ki je povsem porasel z gozdom in zato brez razgleda. V kakih desetih minutah pridete po cesti proti severu do kraja, kjer vas občestna tabla opozarja, da je v bližini, na vaši levi strani, planinska kočja Tromejnik na Doliču. Če sedaj krenemo po kolovozni poti na levo, se po kakih 200 m odpre v borovem gozdu jasa in v njej pogled na — najnižje ležečo planinsko kočjo v Sloveniji (štampljka sicer pravi, da leži »Planinska kočja 'Tromejnik' na Doliču, Prekmurje«, 400 m visoko. Dejansko pa je ta kočja, ki leži slabo uro od tromejnika na avstrijsko-madžarsko-jugoslovanski meji pri Tvrčkovi, v Doliču oziroma na Doliškem Koglu, v višini okrog 363 m. Sicer pa, kdo bi verjel štampljkam!). Vkljub tej nizki nadmorski legi (med morjem in to kočjo je le malo manj višinske razlike kot med Kredarico in Triglavom!) pa moram priznati, da ima človek vtis, da je nekje v gorah. K temu menda ne pripomore samo oblika lesene stavbe — mursko-soboško društvo jo je prevzelo kot logarsko kočjo od gozdne uprave — marveč tudi vse drugo, tišina in mir v širokem gozdu, kamor le redkokdaj dospo glasovi iz oddaljenih naselij, pa tudi voda, ki si jo morajo zbrati med deževjem s strehe, ne nazadnje pa tudi to, da človek nima razgleda na nizko gričevnato okolico. Gorohodci se pogosto na raznih vrhovih jezimo, zakaj pustijo, da jih zarašča gozdno drevje prav do vrha, tako da je z njih, nekoč slovečih razglednih točk, razgled samo še po nebu. Tukaj pa se nam zdi krivo, če bi podrli borovo zaveso, da bi skozi njo zasijal sosednji grič. Tako je laže sestiti pred kočjo za mizo, srebati kavo, dihati sveži gozdni zrak in si ob šumenju borov domišljati, da si precej visoko v gorah, najmanj tisoč metrov nad kraji, kjer se nam odvija vsakdanje življenje. Menda so imeli podobne občutke Andričevi travniški musli-

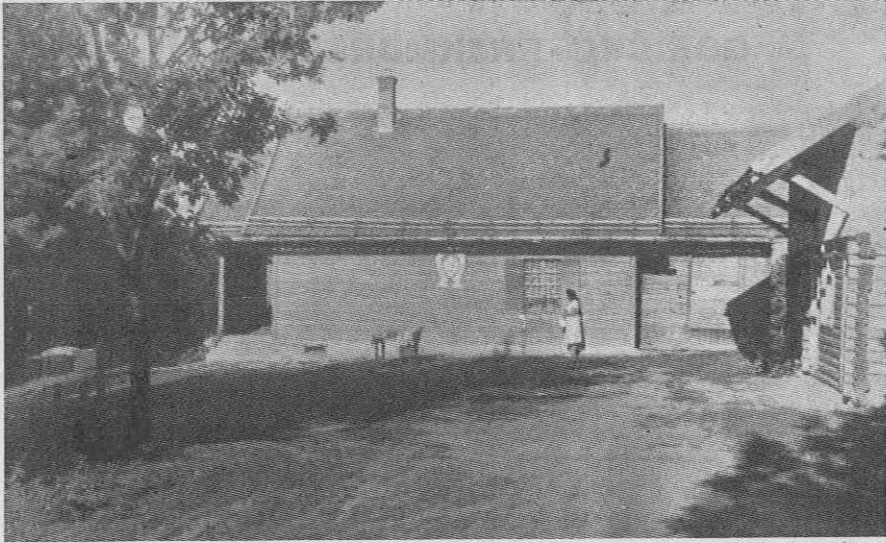

Foto Ivan Gams

Planinska koča »Tromejnik« v Doliču (Goričko). Levo Srdički, desno Sotinski breg. Vmes soteska

manski meščani, ki so s prekrizanimi nogami srebali na mostu nad šumečo Drino črno kavo in se predajali svetu domišljije...

Če smo že v koči, nikar ne zamudimo iti na Srebrni breg. Do njega (ne na njega, kajti to je le skoraj neopazna višinicca na ravnem slemenu) je dobre pol ure po lepi cesti. Srebrni breg je visok samo 405 m, a ima zavidanja vreden razgled. Brez dvoma je z njega najlepši razgled po Goričkem. Ko gledaš z razglednega stolpa Goričko, se spomniš Slovenskih goric. Vendar je med obema pokrajinama nekaj razlike. Ob pogledu na Slovenske gorice se ti zazdi, da vidiš pred seboj rahlo razburkano morje, ki je vanj zaorala burja in dvignila nad morskovo površino na tisoče drobnih valčkov. Na Goričkem pa dobiš vtis, da gledaš dolge valove jugovine, ki si neutrudno slede v vzporednih oblih gubah. Tudi mi smo na temenu enega od teh valov, ki mu s pogledom sledimo daleč na vzhod in zahod in po katerem teče na vzhodu jugoslovansko-madžarska, na zahodu pa v glavnem jugoslovansko-avstrijska meja. Križarka je na drugem vzporednem valu. Oba pa veže sleme, po katerem smo pravkar prišli in ki je razvodje med Ledavo, ki teče preko Goričkega v glavnem proti jugu, in V. Krko, ki teče skraja proti vzhodu, potem pa, kot da bi ji bilo žal, da je zašla na Panonsko nižino, zavije na jug proti Muri. Težko je ugotoviti na pogled, kje se dvignejo ti valovi najvišje. Nič laže ni, če to skušamo dognati na topografskih kartah. Največ kart pravi, da se dvigne Goričko najvišje v »Rdečem bregu«, ki ima višino 418 m (drugod 416 m). Večina opisovalcev potem pravi, da ima naj-

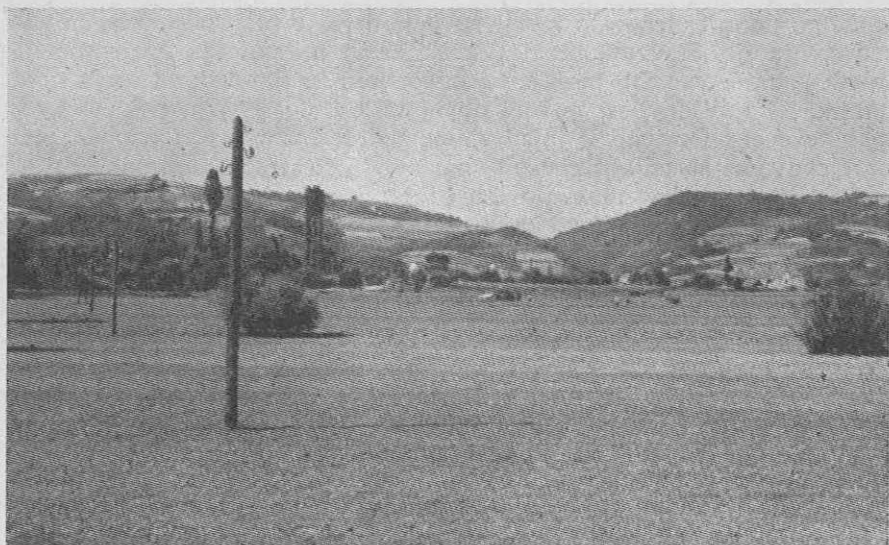

Foto Ivan Gams

Kugelj, skozi katero priteče z avstrijskega ozemlja Ledava

višja vzpetina Prekmurja višino 418 m, kar pa ni povsem zanesljivo. — Mimogrede, domačini temu vrhu ne pravijo Rdeči breg. Kmetije na njem in neposredno pod njim zanj nimajo posebnega imena. Bolj oddaljeni okoličani ga imenujejo Srdički breg, po vasi Srdici. Nekateri pišejo »Serdica« in »Srdički« breg. V izgovarjavi domačinov je med prvima dvema črkama imena polglasni e. Če smo črko »e« za ta glas vrgli iz drugih slovenskih besed, zakaj je ne bi še iz tega imena? Torej na tem Srdičkem bregu sem bil dvakrat, a sem obakrat nameril z altimetrom višino 408 m. Vprašanje, kako visok je najvišji prekmurski hrib, pustimo v dokončno rešitev geodetom. Zapišimo rajši domnevo, da je morda najvišji vrh že omenjena Križarka (čitatelj bo na kartah zaman iskal hrib s tem imenom). Na nekaterih topografskih kartah ima ime Boreča. Domačini ga imenujejo večinom Križarka, kar pomeni v dialektu križišče. Na njem se namreč razhajajo ceste v vse smeri, v V. Petrovec na vzhod, v Vidonce na jug, proti Gradu na jugovzhod in proti nam, ki smo na Srebrnem bregu, proti severu. Redki še Križarko imenujejo Kamenec ali Kamenek. Križarko kot številne druge vzpetine na Goričkem sestavlja kremenčev prod, ki je pogosto daleč naokrog edini »kamen«. Kako to, da je ta prod predvsem na vrhu vzpetin?

Številni geološki opisi slovenskih pokrajin se pričenjajo nekje z zemeljskim srednjim vekom (mezozoikom), če ne s starim vekom. Za Goričko nam (v veselje bralcu, ki ga ne bo utrujal dolg geološki opis) ni treba iti dalje v preteklost kot v sredo mladega zemeljskega veka, terciara. Smo namreč že v območju Panonske kotline, kjer se

je dolgo dobo zadrževalo morje in jezero in je bila zato doba mlade sedimentacije. Na zapadnem Goričkem so na površju kamenine iz mladega miocena. Ob meji med miocenom in pliocenom, to je pred kakimi 14 milijoni let, je bila obala takratnega morja nekako tam, kjer teče čez Goričko v južni smeri potok Ledava. Od zapada prihajajoče reke so odlagale v plitvem morju in nato še na obali, ki se je odmikala proti vzhodu, ilovice, gline, pesek, prod in prav na vrhu debele plasti samega čistega kremenčevega proda. Ko je Goričko postalo kopno, ga je zajelo vulkansko delovanje. Svoj center je imelo že onstran meje, v Gleichenberškem področju, svoj odmev pa je našlo tudi na našem ozemlju, pri Gradu in severno od Srđice. Tako so danes pri Gradu na površju bazaltni tufi, že omenjena Srđički in Sotinski breg pa sta sestavljena v glavnem iz škrilcev, ki so jih dvignile tektonske žile. Oba hriba je ločila Ledava s sotesko Kugel, v kateri je odkrila magmatske kamenine, ki jih, ker drugje nikjer ni kompaktnega kamna, lomijo za cesto i. dr.

Današnjemu površju so dale obliko tekoče vode, Raba, Krka, Ledava in drugi murški pritoki. Znižale so površje in vrezale ploske doline, vendar skoraj nikjer ne mnogo več kot 100 m do 150 m globoko. Najmočnejše se upira odnašanju kremenčev prod, ki je tako ostal na višinah. Od tod toliko imen Kamenec za prekmurske vzpetine. Na kremenju se počasi tvori tudi prst, ki je plitva in slaba, tako da je dobra le za gozdno drevje in še to komaj za bor. Ker je tod okoli Križarke in Srebrnega brega obilo tega proda, so tu tudi najobširnejši prekmurski borovi gozdovi. V celem pa so goričke kame-nine slabo ali nič sprijete in tudi zato so pobočja položna, doline široke in plöske. In na teh pobočjih in v teh dolinah mestoma tudi po slemenih žive in garajo prekmurski Goričanci. Kdo jih ne pozna? Ne srečujemo jih toliko v hribih ali letoviških krajih, najdemo pa jih pri cestnem delu in pri gradnjah, raztresene po Sloveniji in ostali Jugoslaviji. Če bi kdo hotel zbirati snov za pisanje o Goričancih, naj pride v goričansko planinsko kočo. Pravim »goričansko«, kajti ta kočica je včasih res ljudska. Sem prihajajo, ko se vračajo v pozni jeseni iz širnega sveta s »parabe« (gradbenih del) ali z »repe« (sezonskega dela v kmetijstvu), v koči si poiščejo družbe, če jim je doma dolg čas v nedeljo. Že po govorici jih lahko spoznaš, od kod so, ali so Bomeci (iz Boreče, Ženavelj, Šulincev itd.) ali so Bakare (Kuzma, Grad, Rogaševci) ali »pravi Goričanci« (iz Tvrđkove). Če ne razumeš, kaj pomeni n. pr. »vancar« (viničar), lahko povprašaš po madžarsko, nemško, francosko ali angleško, saj je v vsaki družbi vsaj eden, ki je bil v teh deželah na sezonskem delu in je večč tega jezika.

Iz razmišljanja o teh slovenskih Panoncih nas na razglednem stolpu vzdrami škrtanje lopate, ki koplje ob hribu kremenov prod in žvenket kose, ki jo kleplje nekdo nekje v bližnjih hišah. Zastremo si oči in pogledamo, kakor daleč se pogledati da.

Na zapadu se nam kažejo komaj do 600 m visoki vrhovi okrog Gleichenberga in Stradena kot prave gore. Škoda, da ni bolj jasno. Videli bi lahko graški Schlossberg, za njim pa dolgo kopasto Golico.

Proti jugovzhodu se je drži Kobansko in Pohorje. Če razčisti ozračje dolgo deževje ali močan veter, pa izza teh kopastih gora Centralnih Alp pogledajo sive ali bele konice Visokih Tur oziroma, za Pohorjem, slovenskih Alp. Na jugu naš pogled obstane ob dolgem slemenu, ki se vleče proti vzhodu od Boča preko Ivanjščice.

Vse to so Alpe. Mi pa stojimo že v panonskem svetu, tam, kjer se stikajo narodi in meje alpskih in panonskih ljudstev in držav. Po severnem pobočju Srebrnega brega odhiti deževna kaplja že v Rabo in v njej proti severovzhodu v osrčje Panonske nižine. Ne vpraša, če sme preko sveže pograbljene prsti, ki so jo naši panonski sosede na meji odkrili izpod ruše zato, da bi v več metrov širokem pasu ugotovili, kdo in kaj je šlo čez »železno zaveso« (mi s Srebrnega brega jo vidimo kot črno preprogo, ob kateri je izkrcen svet in rjavi stražni stolpi). Le človek, ki obdeluje to zemljo, ne sme preko te meje, oče iz Tvrdkove ne v svoj gozd, ki je ostal »na oni strani«, mamica iz Dolenjcev ne v Monošter po sol in šibice in sinček ne k sorodnikom kje v Seniku, Stankovcih, Ritkarovcih, Andovcih, Stevanovcih, Otkovcih ali Slovenski vesi. Zaman iščem z očmi te vasi. Vse so skrite v obširnem gozdu in še dim iz dimnikov ne izdaja slovenskih ognjišč.

Onstran Rabe in Krk tonejo goriški valovi v ravno polje, se tu in tam še dvignejo nad ravnino, nato pa počasi izginejo v Panonski nižini, ki se izgublja v sivi daljini.

Počasi se vračamo s Srebrnega brega. Spoznali smo Prekmurce, Kranjčeve »male ljudi« in Goričko, male Alpe na robu širnega nižavja.

Stazika Černič:

AIGUILLE D'ARGENTIÈRE

Deževno poletje 1954.

Chamonix.

Vse prejšnje dni je deževalo. Danes pa se je zdelo, da bo močan veter razgnal sivino. Morda bo jutri edini lepi dan v vsem mesecu? Bila bi pač ironija usode, če bi me tak dan zatekel v dolini.

In tako sedaj grizem z vsem svojim bremenom v breg.

Po nebu se podijo veliki, toda raztrgani oblaki. S časa na čas posije sonce in tedaj zažarijo vse barve tega razcvelega pobočja. Visoki grmi rododendrona z ogromnimi cvetovi, sočna zelena trava, žamet gostih macesnovih iglic.

Pravzaprav se mi ne mudi. Toda še nikoli nisem bila tu; poti ne poznam, na ledeniku gotovo ni nobenih sledov in skrbi me, kako bom našla kočo. Zlasti danes, ko na vsej poti najbrž ni nobene druge žive duše.

Pred mano je gostišče Lognon. Izognem se mu; sto metrov nad njim, še vedno na poti, sedem v travo in založim nekaj kalorij.

Še dolg morenski hrbet; še nekaj zlizanih kamnov, ki kažejo, kje se ljudje spuste na ledenik.